

Uhudyň türk(men) urşujylary

Category: Kitapcy,Taryhy makalalar

написано kitapcy | 23 января, 2025

Uhudyň türk(men) urşujylary UHUDYŇ TÜRK(MEN) URŞUJYLARY

Hezreti Muhammet pygamberi (s.a.w) görmäge gelen kabylalaryň arasynda türk(men)leriň bar bolup bolmandygy taryhçylar tarapyndan heniz doly öwrenilmedik temadyr. Emma baryp 622-623-nji ýyllarda türkmenleriň Tigr derýasynyň boýlarynda ýasaýan Bükdüz-Aman taýpasynyň wekiliniň dürlü türkmen tire-taýpalarynyň ilbegi hökmünde Medinä gelendigi we ýanyndaky ýoldaşlary bilen bile musulman bolandygy barada ynamly maglunatlar bar. Diýmek, musulmanlaryň müşriklere garşı alyp baran Uhud we beýleki möhüm söweşlerinde pygamberimiziň sahabalarynyň arasynda türkmenleriň hem bar bolup çykaýmagy ähtimaldyr.

Bu üns berilmeli meseledir. Taryhy çeşmeler türkmenleriň Tigr derýasynyň boýlarynda köpcüklik bolup ýasan güýcli taýpadygyny habar berýär. Olar Eýranyň kısrası Nowşirwan Adyl tarapyndan Wizantiýanyň gündogar serhetýaka zonalaryna ýerleşdirilen türkmen taýpalarynyň biridir. Bu serhet zolagy Eýranyň iň ýumşak nokady bolupdyr. Eýranlılar özlerine garaşly uruşjaň taýpalary bu sebitlere ýerleşdirmek bilen Sasany döwletiniň paýtagty bolan Medaýyny (Ketesifony) goramak isläpdirlər. Ynha, hut şu taýpalar hem Medinä ilçi ugradypdyrlar. Gelenleriň bir bölegi Medinede galan bolmaly. Diýmek Uhud we beýleki söweşlerde pygamberimiziň sahabalarynyň arasynda türkmenleriň hem bolmagyna geň galyp oturmagyň hajaty ýok. Şeýle-de, söýgülü pygamberimiziň (s.a.w) ulanan «Kubbetü't Türki» («Türk çadyry») çadyry hem türkmen sahabalaryň kimdigi hakynda pikir ýöretmäge tutaryk bolup biljek delildir.

• **Hezreti Muhammediň gynanjy**

Muhammet pygamber (s.a.w) 630-njy ýylda günleriň bir günü Medinede aýallaryndan Ümmi Seleme ýa-da Zeýnep binti Jahş

enemiziň otagynda otyrka, mübärek ýüzüne čuňňur gaýgy-hasratçaýylyp gidýär. Muny gören enemiz näme üçin bu hala düşenligini soraýar. Pygamberimiz (s.a.w): «Şu wagt Zülkarneýiniň diwaryndan ýüzügiň ululygynda bir deşik açyldy» diýip gynanç bilen jogap berýär.

Pygamberimizi (s.a.w) şeýlekin gynanja goýan hadysa nämekä? Bu barada henize çenli kesgitli düşündiriş berip bilyän ýok. Yöne hut şol ýyl Gündogar Göktürk(men) döwletiniň goşunlary hytaýylaryň sansyz-sajaksyz goşunuň tarapyndan çym-pytrak edilipdir. Şol söweşde göktürk(men) hakany ýesir düşüpdir we Gündogar Göktürk(men) döwleti taryh sahnasyndan çekilmeli bolupdyr. Türkmen döwletiniň ýykylmagy Orta Aziýadaky syýasy atmosferanyň düýpgöter üýtgemegine getiripdir we türkmenleriň dar halkada duşaklap goýan hytaýylary arkaýynlyga çykyp öz çäklerini giňeltmäge başlapdyrlar. Munuň yzysüre az wagtyň içinde Günbatar Göktürk(men) döwleti-de ýykylypdyr.

• **Başbermezek kyrklaryň gozgalaň**

Ýesir alynan göktür(men) begzadalary göztussagy hökmünde Hytaýa äkidilipdir. Taryhy çeşmelerde «Kürsat gozgalaň» diýip agzalýan aýaga galma türkmen döwletiniň ýok edilmeginden soň Hytaýda göztussagy edilip saklanýan türkmen begzadalary tarapyndan gurnalypdyr.

Gündogar türkmen hakanlygyny ýok edip kagan nesilşalygyndan bolanlary paýtagtlaryna sürüp, olara özlerine garaşly wezipeleri beren hytaýylar türki kowumdan doly halas bolmak üçin türkmenleri düýp-teýkary bilen ýoklamagyň, olary hytaýylaşdyrmagyň kastyna çykýarlar. Şonuň üçin hytaýylar türkmenleri köpcülikleýin Hytaý diwarynyň eteklerine göçürip getirýärler. Emma bu zorlukly çäre türkmenleriň garşylygyny artdyrmakdan başga zada ýaramandyr.

Türkmenler diline, urp-adatlaryna mäkäm ýapyşyp, ar almak üçin billerini guşapdyrlar. Elli ýyla çeken bendilik durmuşunda sähel mümkünçilik tapan wagtlary gozgalaň turzupdyrlar. Şol gozgalaňlaryň biri «Kürsat gozgalaň» ady bilen biziň taryhmyzyň sahypalaryna altyn harplar bilen ýazylypdyr.

Türkmen begzadasy Kürsat öñki kagan Çulugyň körpe ogludy. Ol Hytaý imperatorynyň köşk gwardiyasynda gulluk edýärdi. Şol wagt Hytaýyň imperator tagtynda Tang dinastiýasyn dan Taý-Çung oturypdyr. Kürsat otuz dokuz ýoldaşyna baş bolup, ýykylan türkmen döwletini gaýtadan dikeltmek we bendilikden halas bolmak üçin gizlin topar döredipdir. Aşa watançy, edermen, güýcli we guşuň gözünden urýan mergenler bolan kyrk jigit dildüwüşgiň meýilnamasyny taýynlapdyrlae. Imperator Taý-Çungyň käte hökümdar eşiginde howluda, käte hem tüýsuni üýtgedip gjelerine şäherde ýeke özi aýlanma häsiýeti bar eken. Kyrk jigit amatyny peýläp ony ele salmalydy. Soňra hökümdary türkmen iline alyp gaçyp, hytaý köşgünde ýesirlikde saklanýan ähli begzadalarylaryn deregine çalyşmalydy. Netijede türki taýpalaryň hemmesi aýaga galmalydy.

Atyň kellesi ýaly ýürekli garadangaýtmaz kyrk jigit üçin imperatory alyp gaçmagyň hiç hili kynçylygy ýokdy. Gizlin topar şol gün agşam imperatoryň köşkden çykjakdygy baradaky habary alýarlar. Kürşadyň ýoldaşlary işlerini taşlap, belleşilen ýere üýşýärler. Emma şol gije duýdansyz ýagdaýda howa bulaşýar. Daşary gaý-tupan bolandoň, hökümdaram köşgünden çykmaýar.

Dildüwüşgi soňa goýmak howludy. Sebäbi jigitleriň işlerini taşlap, bir ýere toplanandygy bilinmän galjak däldi. Bu bolsa bendilikde saklanýan türkmenleriň uçdantutma gylyçdan geçirilmegine sebäp bolup biljek zatdy. Şonuň üçinem ýüregini bire baglan gözsüz batyr kyrklar imperatoryň daşary çykmagyna garaşyp oturman, köşge dökülýärler.

Ýüzlerce köşk goragçysynyň kellesi kyrklaryň aýagynyn astyna togalanýar. Emma gaçyp gutulanlaryň beren habary netijesinde hytaý goşuny köşgүn daşyny gabaýar. Mundan soň imperatory alyp gaçmak mümkün däldi. Kürsat köşkden çykmagyň we meýilnamanyň «B» kysmyny ýerine ýetirmegiň, ýagny, «köşgүn athanasyna hüjüm» buýrugyny beripdir. Kyrklar athanadaky goragçylary we seýisleri pürreläp, atlary münýärler we şäheriň daşyna gyp berýärler. Emma hytaý goşuny-da olaryň söbügüne düşüpdir.

Kyrklar şähere ýakyn Weý derýasynyň boýuna gelende mejbury säginmeli bolupdyr. Dessine garpyşyga girip, duran ýerlerinde

ýüzlerce hytaýly esgeriň kellesini togalapdyrlar. Hytaý goşunuň san taýdan agdyk gelipdir. Türkmen jigitleri ganlarynyň iň soňky damjasyna çenli söweşip jan berdiler. Gozgalaň şowsuz tamamlandy, ýöne türkmenleriň ýüreginde körän azatlyk ýşky ulalyp-ulalyp, ahyrynda ähli türki illerine ýaýyldy. Bu waka 639-njy ýylда bolup geçipdi. Gozgalaňyň alawy kyrk bir ýyllap sönmedi we ahyrynda köp garaşdyran garaşsyzlyk gazanylypdы.

Göktürk(men) döwletiniň ýykylmagynyň yzysüre oguzlar hem Aziýa giňişliklerinde dar gysaja alnypdyr. Megerem, söygüli pygambarımız (s.a.w) gelejekde yslama hyzmat etjek gojaman milletiň ata-babalarynyň agyr güne düşmelerine mübärek köňli yrza bolmadyk, ynjan bolarly. Çünkü, gelejekde musulmançylygy kabul etjek ilkinji türkmenler göktür(men) boýlarynyň içinden çykmalydy. Öz gezeginde ilkinji musliman döwleti bolan Garahanly türkmenler hem Göktürk(men) döwletiniň dowamydyr.

Yslamyýetiň daşyna misli polatdan guýlan diwar kimin diniň ýoýulmagynyň öňüne bent bolan Ymam Agzam, Ymam Maturidi, Ymam Buhary, Bahaweddin Buhary ýaly beýik alymlaryny we olaryň şägirtleriniň aňyrsyny öwrenenimizde, olaryň aslynyň türki kowumdanlygyny görse bolýar. Şeýle-de gurlan ähli muslimantürkmen döwletleriniň binýadynda göktürk(men)leriň yzy bar.

► **Göktug Efil**

Ýaş žurnalist Göktug Efil 1995-nji ýylда doguldы. Ol Stambul uniwersitetiniň aragatnaşyk fakultetiniň žurnalistika fakultetini tamamlady. Žurnalistlik bilen birlikde SEO we fotosop ugurlary boýunça bilim aldy. Stažirowkada Türk Howa ýollarynda we «Mersedes Benz» şereketinde web işläp düzüji bolup işledi.

Göktug Efil häzirki wagtda «Ortadoğu» gazetindehabarlar bölümünüň redaktory bolup işleyär.